

в себя элементы биологии, психологии, лингвистики, логики и информатики. Их объектом являются знания, память, восприятие и рассуждения. Когнитивная экономика также объединяет экономику, теорию информации и инженерию знаний.

Тенденция индивидуализации, наблюдаемая в информационной экономике, приводит, по нашему мнению, к появлению новой ветви экономической теории, изучающей самый нижний уровень функционирования экономической системы, ее «атом» – «персо» экономики, экономики индивидуума.

В заключении можно сделать следующие выводы. Экономика индивидуума, как завершение иерархии макро-, мезо- и микроэкономики, требует своих специальных исследований, системы показателей и моделей. Появившееся в последнее время новое направление – нейроэкономика, рассматривает поведенческий аспект личности, теория рынков – роль агентов и систему правил их взаимодействия, когнитивная экономика – производство и использование знаний. Морально-этические качества личности прямо влияют на величину транзакционных издержек, поскольку недоверие резко их увеличивает. Таким образом, институциональная теория приходит к исследованию комплексного влияния личности на современные социально-экономические процессы и появлению новой своей ветви – экономики индивидуума.

В дальнейших исследованиях необходимо решать поставленные выше задачи, изучить, в том числе, изменяющиеся функции интеллекта, который, начинаясь с индивидуального, переходит в новые формы – интеллект организа-

ции, сетевой интеллект, интеллектуальный капитал.

Литература.

1. Мочерный С., Устенко А. Человек и законы его развития. // Экономика Украины. – №№ 9, 10. – 2004. – С. 14-22 и С. 17-26.
2. Robinson K.G. Building of Information Society.// The Aspen Institute. – 1996/ - 69 p.
3. Эделман Дж., Маунтклас В. Разумный мозг. – М., 1981. – 133 с.
4. Золотые рассылки. № 374 от 2 ноября 2003 г. Сайт www.Subscribe.ru
5. Гохберг Л. Интеллектуальная деятельность – основа экономики информационного общества.// Россия перед вызовом XXI века http://www.mintrud.chelt.ru/2001/12/ukazatel_12.html
6. Глухов В.В., Коробко С.Б., Маринина Т.В. Экономика знаний. – СПб.: Питер, 2003. – 528 с.
7. Иноземцев В.Л. «Экономика знаний» сегодня и завтра. // Вестник Российской Академии наук. – том 70. – 2000. – № 1. – С.73-78.
8. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество. Пер. с англ. – К. «INT-пресс». Издательство – М.: «Рефл-бук», 1999. – 432 с.
9. В Горянникова. Дистанционный коллектив – от коттеджа да кочевья. Январь, 2000. Сайт http://skyfamily.ru/idea/8/90_1.htm
10. Toffler A. The Third Wave. – Toronto etc.: Bantam books, 1987/ - XY - 544 p.

Статья поступила в редакцию 05.01.2007

Л.О. ПЕТКОВА, д.е.н.,

Н.О. ХАЛДА,

Черкаський державний технологічний університет

СОЦІАЛЬНО-ЕФЕКТИВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ

Вибір та концептуальне обґрунтування стратегії суспільного розвитку залишається актуальною проблемою як численних національних економік, так і глобального економічного простору. Незважаючи на різноманіття та суттєве ускладнення причин, що обумовлюють таку актуальність, залежно від специфіки загального економічного рівня кожної країни, спільною залишається необхідність посилення соціальної спрямованості розвитку.

Проблематика соціальної ефективності економічного розвитку поширюється в світовій науці передусім на основі концепції якості життя. Широко відомими є результати діяльності міжнародних організацій, зокрема ООН, що базується на даній концепції, – щорічна доповідь “Про людський розвиток”, моніторинг індексу К–суспільства (заснованого на знаннях)

© Л.О. Петкова, Н.О. Халда, 2007

тощо. Зазначені підходи поширюються і в дослідженнях зарубіжних та українських вчених, зокрема В.Б. Артеменка [1], М. Узякова [2], О.Пустовойта [3], Н.В.Гоффе [4]. У зазначених працях розглянуті окремі аспекти та складові якості економічного розвитку – вплив економічної динаміки на людський потенціал, оптимізація способу досягнення економічного зростання, соціальні наслідки останнього. Разом з тим, залишається недостатньо опрацьованою комплексна характеристика якості економічного розвитку країни та її регіонів, усвідомлення необхідності досягнення соціальної ефективності економічної динаміки, практично не запроваджені на загальнодержавному та регіональному рівнях управління підходи, які беруть за основу характеристики життя населення як передумову та наслідок стратегій економічного зростання, що обумовлює актуальність даної статті.

Метою даної статті є узагальнення здобутків представників різних економічних шкіл щодо формування соціально-ефективної економічної системи та визначення основних інституційних засад розвитку останньої в Україні.

Проблеми соціально-ефективного економічного розвитку суспільства та розбудови держави загального добробуту розглядалися у працях багатьох вчених і ставали основою появи нових напрямків економічної науки. Вивчення цього досвіду дозволяє сформуванню цілісного уявлення про основи формування соціально-ефективної економічної системи країни, визначити її перспективи в Україні.

Значними можна вважати здобутки неокласичної школи в розробці проблематики загального добробуту. Так, згідно із твердженням В. Парето [5], неможливо розглядати загальний добробут суспільства через суму добробутів усіх членів суспільства. У пошуках максимуму добробуту суспільства автор виводить власний оптимум, який можна охарактеризувати як стан, за якого ніякий перерозподіл ресурсів чи продуктів не може поліпшити становище одного раціонального суб'єкта, не погіршивши тим самим становище іншого. Даний оптимум базується на таких основних припущеннях, що кожна людина найкраще може оцінити власний добробут, суспільний добробут визначається лише в одиницях добробуту окремих людей та добробут окремих особистостей є неспівставним. Отже, очевидною є складність переходу від суто економічних категорій добробуту, які можуть бути виміряні кількісно, до суб'єктивних характеристик, які за визначен-

ням не можуть бути однорідними.

У працях Г. Сіджвіка [5] досліджується проблема добробуту як з точки зору суспільства, так і з точки зору індивіда. На основі власних досліджень автором зроблений висновок про об'єктивну необхідність державного регулювання процесів розподілу створеного в країні національного доходу, підвищення тим самим загального рівня добробуту. У той же час Г.Сіджвік зазначає, що державне згладжування послаблює стимули до праці і не повинне розповсюджуватись на сферу виробництва. Таким чином він пояснює природу конфлікту між приватними та суспільними інтересами. Важливим внеском Г. Сіджвіка є і дослідження конфлікту між вигідністю теперішнього моменту та інтересами майбутніх поколінь. Вирішення даного конфлікту є актуальним у наш час і вимагає як суто економічних, так і заходів соціальної спрямованості.

При формуванні власної теорії добробуту А. Маршалл звернув увагу на те, що людина відіграє більш важливу роль у економічному розвитку, ніж більшість факторів виробництва.

„Виробництво багатства – це лише засіб для підтримки життя людини, для задоволення її потреб і розвитку її сил – фізичних, інтелектуальних і моральних. Але сама людина – головний засіб виробництва цього багатства, і вона ж служить кінцевою метою багатства” [6, с.56]. А. Маршалл стверджував, що здібності та таланти людини у процесі виробництва є такими ж важливими як і будь-який інший вид капіталу. При цьому він підкреслював таку особливість людського капіталу порівняно з іншими видами капіталу, як тенденція зростання віддачі. Проаналізувавши вплив прогресу на рівень життя населення, Маршалл дійшов висновку, що „соціально-економічний організм є більш тонким і складним, ніж здається на перший погляд; і що масштабні погано вивчені зміни можуть привести до важких розладів” [6, с. 202].

Значна роль в розвитку ринкової економіки відводиться людині в багатьох наукових дослідженнях. Так, особливістю теорії добробуту А. Пігу [7] є розмежування економічного та неекономічного добробуту. При цьому він стверджував, що збільшення або зменшення економічного добробуту не завжди призводить до відповідних коливань неекономічного добробуту. В неекономічний добробут він включає такі показники, як якість життя, умови праці та відпочинку, доступність освіти, умови довкілля, медичне обслуговування, громадський порядок та інше. Індикатором економічного добробуту А. Пігу визначає розмір національного

дивіденду, це та частина матеріального доходу суспільства, яка може бути виражена у грошовому еквіваленті. Але поряд з цим він виділяє від'ємні ефекти неекономічного характеру, це такі явища, як нещасні випадки на виробництві, професійні захворювання, використання праці жінок та дітей, забруднення навколишнього середовища та безробіття. Всі ці явища призводять до зменшення суспільного добробуту, але особливістю неекономічних явищ є те, що вони майже не піддаються виміру, а спричиняють найбільші втрати суспільного добробуту. Досягнення загального добробуту А. Пігу пропонує здійснити за допомогою власної користі приватного інтересу з одного боку та втручання держави для вираження інтересів суспільства з іншого.

Проблемами пошуку соціального добробуту для всіх членів суспільства активно займалися представники соціального напрямку нової історичної школи Р. Штольдманн, Р.Штаммлер, О. Шпанн та інші. Формування цього напрямку почалося у 90-ті роки XIX століття. Основними положеннями вчення даної школи є визнання неекономічних факторів основними для соціально-економічного розвитку, прагнення забезпечити гідне існування всіх членів суспільства, особлива увага до дотримання соціальної справедливості, активний характер соціальних реформ, а через них досягнення соціально-економічного прогресу ринкової економіки. На основі етичних категорій пропонують вирішити проблему суспільного добробуту К. Віксель, Дж. Бьюкенен, Дж. Стіглер.

Поведінка індивіда досліджується на основі Ното есопомікус – раціонального, егоїстичного максимізатора власного добробуту. При цьому кожен індивід має власну цінність і саме індивіди формують економічні, політичні та соціальні норми суспільства [8, с.55]. Справедливість у суспільстві досягається при дотриманні певних правил та існуванні відповідних інститутів. Ці ж інститути регулюють співвідношення між суспільними та приватними благами, які можуть перебувати або у стані союзу, або у стані конфлікту.

Досягнення суспільного добробуту Дж.Бьюкенен вважає можливим на основі теорії суспільного вибору [8, с.51-70]. Він вважає, що існують категорії благ, в тому числі і соціальних, які індивідууми не можуть отримати на основі ринкових відносин, і тому вони намагаються обміняти своє виборче право на певний набір цих благ. Саме таким чином досягається

добробут суспільства, основна проблема вибору полягає у тому, що прийняття рішення більшістю не робить це рішення справедливим. Іншою особливістю загальнодержавної соціально-економічної політики є те, що результати, які отримуються при короткій перспективі, як правило, призводять до найгірших наслідків в майбутньому.

Особливої значущості проблематика взаємодії та взаємозалежності економічних та соціальних результатів суспільного розвитку набуває в умовах економіки, що трансформується від адміністративно-командної до соціально-ефективної ринкової. Попередня економічна система мала низку незаперечних переваг, які важко піддаються кількісному виміру, але є важливими для розвитку людини, зокрема політична та економічна стабільність. Зростання психологічних, духовних, навіть фізичних навантажень на людину в період суспільної трансформації погіршує якість її життя. Тому державна політика економічного розвитку передусім повинна враховувати цільовий пріоритет – якість життя людини. Економічний розвиток – це передусім процес підвищення якості життя людини.

Посилення соціальної ефективності економічного розвитку країни та регіонів неможливе без всебічного вивчення структури та складових соціально-ефективної економічної системи регіону. При дослідженні цієї структури слід враховувати нерозривну єдність соціального, економічного та екологічного аспектів розвитку. Дані аспекти мають незаперечний взаємовплив, їх відокремлений аналіз дозволяє виявити тенденцію розвитку окремого елемента, а не системи в цілому. Розрізняти елементи інституційної структури соціально-ефективної економічної системи країни та регіону слід за сферою впливу на соціально-економічне життя людини. Структура та складові соціально-ефективної економічної системи регіону схематично подані на рисунку 1.

Соціально-економічний розвиток відображає загальний рівень життя населення. Дана складова соціально-ефективної економічної системи регіону створює умови для розвитку економічно активних верств населення. На неї покладені завдання щодо збереження та відтворення національного потенціалу, формування гідних умов життя, посилення мотивації до праці, створення умов для реалізації можливостей кожного індивіда.

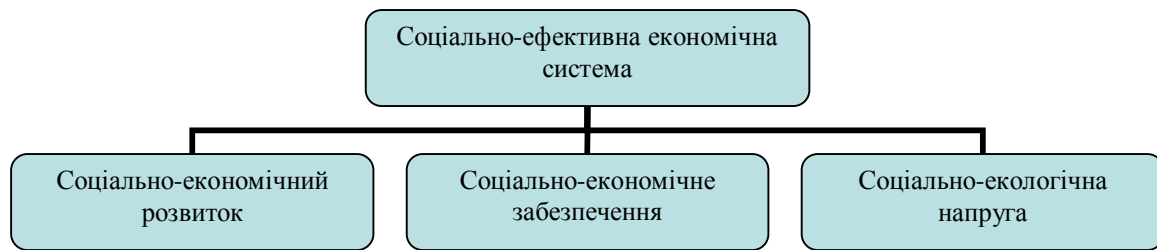

Рис. 1. Структура соціально-ефективної економічної системи регіону

Соціально-економічний розвиток включає: освіту населення; науковий потенціал населення; охорону здоров'я населення; культурний розвиток населення; житлові умови населення; зайнятість та умови праці населення; територіальну рухливість населення; матеріальний стан населення.

Освіта населення та його науковий потенціал є основним джерелом розвитку економіки. Високий рівень освіти та науки свідчить про високу зацікавленість уряду країни в майбутньому процвітання. Охорона здоров'я є важливим критерієм оцінки зацікавленості країни у збереженні та збільшенні національного генофонду. Висока зайнятість та умови праці населення свідчать про поштовх розвитку економіки. Даний розвиток повинен позначатися на матеріальному стані населення та його забезпеченості житловим фондом. Територіальна рухливість населення показує, наскільки внутрішні соціальні та економічні чинники в цілому є сприятливими для населення.

Соціально-економічне забезпечення показує рівень піклування держави про соціально незахищені верстви населення. Метою розвитку даної складової є виявлення тих верств населення, які потребують допомоги, та визначення рівня цієї допомоги, який би максимально відповідав потребам кожного індивіда. Соціально-економічне забезпечення покликане також виявляти та попереджувати соціально-економічні ризики для всіх верств населення. Це дозволяє не лише зменшувати негативні наслідки подій, а й по можливості попереджувати їх.

Соціально-економічне забезпечення включає: державне пенсійне забезпечення; недержавне пенсійне забезпечення; державне соціальне страхування на випадок безробіття; державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності;

державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням; соціальний захист та допомогу особливим групам населення (інваліди, ветерани війни, ветерани праці, громадяни похилого віку, діти та інші).

Державне пенсійне забезпечення є основою соціального захисту населення, для збільшення заощаджувальних можливостей населення воно має доповнюватись недержавною формою. Державне соціальне страхування на випадок безробіття та державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності, необхідні для підтримки та відновлення трудового потенціалу населення, без даної форми соціального страхування існує ризик стрімкого зниження кількості працездатного населення. Державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, є видом соціального страхування, що має частково покрити витрати, зумовлені важливими подіями у житті людини та її родини. Соціальний захист та допомога особливим групам населення (інваліди, ветерани війни, ветерани праці, громадяни похилого віку, діти та інші) призначені частково згладити матеріальні та моральні труднощі, які мають ці особливі групи населення.

Соціально-екологічна напруга визначає рівень соціальної, економічної та екологічної небезпеки та уразливості членів суспільства. Збільшення соціально-екологічної напруги свідчить про ігнорування певних проблем в двох попередніх складових структури соціально-ефективної економічної системи регіону, які згодом переходять до цієї складової, але вже з загрозою виникнення економічних, соціальних та екологічних криз.

Соціально-екологічна напруга включає: екологічну небезпеку; рівень захворюваності на особливо небезпечні хвороби; шкідливі звички населення, які призводять до тяжких захворювань та смерті (наркозалежність, алкоголізм, тютюнопаління); заборгованість із виплати заробітної плати працівникам; заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг; кількість потерпілих від травматизму, пов'язаного з виробництвом; безробіття; рівень злочинності; безпритульність та бездомність.

Стрімкий соціально-економічний розвиток суспільства має не лише позитивне значення, він має і зворотній бік, який несе загрозову тенденцію до збільшення соціально-екологічної напруги у суспільстві. Це відображується у забрудненні навколишнього середовища, що призводить не лише до екологічної катастрофи, а й до збільшення рівня захворюваності на особливо небезпечні хвороби. Підвищені вимоги до людини у сучасному суспільстві і відчуття невідповідності цим вимогам призводять до підвищення рівня шкідливих звичок у населення. Незбалансований економічний розвиток призводить до збільшення заборгованості із виплати заробітної плати працівникам, а в сукупності із недбалим ставленням до трудового законодавства – до збільшення кількості потерпілих від травматизму, пов'язаного з виробництвом. Науково-технічний прогрес та нераціональні зміни в структурі національного виробництва призводять до зростання безробіття населення. Вивільнені таким чином трудові ресурси не мають можливості до самостійного матеріального забезпечення, що позначається на збільшенні заборгованості населення з оплати житлово-комунальних послуг, зростанні рівня злочинності, безпритульності та бездомності.

Оцінку даної структури необхідно проводити за системою індикаторів. Ці індикатори слід розділити на три групи, відповідно до складових соціально-ефективної економічної системи. За результатами даного оцінювання можна визначити стан як окремої складової, так і всієї системи в цілому.

До індикаторів соціально-економічного розвитку слід віднести:

- обсяг виробленої валової доданої вартості на одну особу населення;
- доходи населення у розрахунку на одну особу населення;
- загальна кількість населення;
- кількість прибулих;
- кількість вибулих;
- кількість народжених;
- кількість померлих;

- кількість зайнятих в економіці;
- забезпечення населення житлом;
- обсяг фінансування науки;
- кількість студентів вищих навчальних закладів;
- кількість наукових кадрів вищої кваліфікації;
- обсяг фінансування культури та мистецтва;
- кількість закладів культури та мистецтва (музеї, бібліотеки, заклади культури клубного типу та ін.);
- обсяг фінансування охорони здоров'я населення;
- кількість лікарняних ліжок в лікувальних закладах системи Міністерства охорони здоров'я.

Індикатори соціально-економічного забезпечення:

- кількість місць у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів (дорослих та дітей);
- розмір субсидії (для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, газу та твердого палива) на одну сім'ю;
- кількість пенсіонерів, які одержують пенсію в органах Пенсійного Фонду;
- кількість громадян, які мають статус постраждалих внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС;
- розмір цільової допомоги непрацевдатним громадянам з мінімальними доходами;
- розмір державної допомоги сім'ям з дітьми на одну сім'ю;
- розмір грошової та натуральної допомоги малозабезпеченим непрацевдатним громадянам.

Індикатори соціально-екологічної напруги:

- кількість ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД;
- кількість захворювань на активний туберкульоз;
- кількість потерпілих від травматизму, пов'язаного з виробництвом;
- кількість випадків зареєстрованих злочинів;
- рівень зареєстрованого безробіття;
- заборгованість із виплати заробітної плати працівникам;
- заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг;
- обсяг викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересув-

них джерел забруднення;

- об'єм скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі об'єкти;
- наявність промислових токсичних відходів у сховищах організованого складування (поховання) та на території підприємств.

Виявлення структури та складових соціально-ефективної економічної системи регіону дозволяє більш повною мірою зрозуміти взаємовплив та взаємообумовленість економічної, соціальної та екологічної складових збалансованого розвитку. Побудова системи індикаторів соціально-ефективної економічної системи регіону дає змогу виявити тенденцію розвитку цих складових, а також скорегувати її з метою уникнення негативних наслідків.

Дослідження зарубіжного досвіду щодо місця і ролі соціального фактора в економічному розвитку і розбудові держави загального добробуту дають можливість зробити висновок, що індивідуальна та суспільна соціальна ефективність закономірно визначаються пріоритетними. Запровадження даного концептуального підходу до національної економічної стратегії дозволить підвищити ступінь соціальної ефективності розвитку країни та її регіонів. Саме використання комплексного підходу до аналізу економічної динаміки, що включає дослідження всіх складових структури соціально-ефективного розвитку країни та її регіонів, дозволить вірно сформулювати державну політику та посилити її соціальну спрямованість.

Г.В. НАЗАРОВА, д.э.н.,

Харьковский национальный экономический университет

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ В УКРАИНЕ

Государства постсоветского пространства переживают сложные процессы перестройки как в экономике, так и в общественном сознании, что не может не затрагивать институциональные основы построения общества, поведенческую парадигму экономических систем, хозяйствующих субъектов, социальных образований, индивидуумов.

В основе преобразования социально-экономических изменений в целенаправленную последовательность лежат как объективные условия, так и субъективные процессы. Объективная составляющая социально-экономических процессов и систем становится той единой основой, которая обуславливает поведение

Література.

1. Артеменко В. Основы вимірювання регіонального розвитку з використанням концепції якості життя // Регіональна економіка. – 2003. – № 2. – С. 133-142.
2. Узьяков М. Экономический рост в России: количественная и качественная составляющие // Проблемы прогнозирования. – 2004. – № 3. – С. 19.
3. Пустовойт О. Кількісна та якісна складові економічного розвитку України: управлінські аспекти // Економіка України. – 2006. – № 2. – С. 20-26.
4. Гоффе Н. Социальная составляющая экономического развития: региональный аспект // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 5. – С. 53-61.
5. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. Пер. с англ. – М.: Дело Лтд, 1994. – 720 с.
6. Маршалл Альфред. Принципы економічної науки. – К.: АДС "УМКЦентр", 2001. – 216 с.
7. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. М. Прогресс, 1985.
8. Бреннан Д., Бьюкенен Дж.. Причина правил. Конституциональная политическая экономия. – СПб., 2005. – 269 с.

Статья поступила в редакцию 12.01.2007

экономических агентов в условиях институциональных трансформаций. Одной из составляющих социального и, как следствие, экономического развития Украины является пенсионная реформа, которая во многом обуславливает позиционирование и взаимоотношения субъектов рынка и общества, базовые процедуры ведения финансовой, хозяйственной, коммерческой деятельности, конфигурацию взаимодействия субъектов с государством.

Вопросы социальной политики и пенсионного обеспечения рассматривались как отечественными, так и западными учеными, кото-

© Г.В. Назарова, 2007